

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

(повне найменування закладу вищої освіти)

філологічний факультет

(назва інституту/факультету)

Кафедра

філософії та культурології

(назва кафедри)

СИЛАБУС

навчальної дисципліни

Літургічне богослов'я та іконологія

(вказіть назву навчальної дисципліни (іноземною, якщо дисципліна викладається іноземною мовою)

обов'язкова

(вказати: обов'язкова)

Освітньо-професійна програма

Богослов'я

(назва програми)

Спеціальність

041 Богослов'я

(вказати: код, назва)

Галузь знань

04 Богослов'я

(вказати: шифр, назва)

Рівень вищої освіти

другий (магістерський)

(вказати: перший (бакалаврський)/другий (магістерський)/третій (освітньо-

науковий)

філологічний факультет

(назва факультету/інституту, на якому здійснюється підготовка фахівців за вказаною освітньо-професійною програмою)

Мова навчання

українська

(вказати: на яких мовах читається дисципліна)

Розробники: Лагодич Микола Миколайович, доцент кафедри філософії та культурології, кандидат наук з богослов'я, кандидат історичних наук

(вказати авторів (викладач (ів)), їхні посади, наукові ступені, вчені звання)

Профайл викладача (-ів)

<https://philcult.chnu.edu.ua/spivrobitnyky/haranty-osvitnikh-prohram/lahodych-mykola-volodymyrovych/>

Контактний тел.

0509347953

E-mail:

m.lahodych@chnu.edu.ua

Сторінка курсу в Moodle

<https://moodle.chnu.edu.ua/course/view.php?id=2300>

Консультації

Онлайн-консультації: четвер 11:30 – 13-00.

Очні консультації: за попередньою домовленістю.

1. Анотація дисципліни (призначення навчальної дисципліни).

Цей курс призначений для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за ОПП «Богослов'я» і формує у них богословські принципи, які втілені у церковне богослужіння та розкриваються через богослужбові тексти та іконографію, а також формування практичних навичок аналізу взаємозв'язків між віровченням і богослужбовою та іконографічною традицією Церкви, в тому числі в українському контексті.

2. Короткий опис навчальної дисципліни:

Ставлення віруючої людини до богослужіння залежить від того, як і до якої міри вона знайома з богослужбовим культом, з його походженням, сутністю та змістом.

Метою викладання навчальної дисципліни полягає в систематичному викладі догматичних і моральних ідей, котрі містяться в богослужбових текстах Православної Церкви в їх історичному розвитку. Представити ікону як важливу складову частину східно-християнського богослов'я. Ікона розглядається не як об'єкт уваги історії мистецтва, але як одна з можливостей мови про Бога і до Бога. Під цим оглядом важливо показати ікону в контексті розвитку християнської догматики, літургії та духовності.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Літургічне богослов'я та іконологія» є:

- Засвоїти богословський статус систематичного опису богослужіння і літургійного передання Церкви;
- Дати визначення понять і категорій, за допомогою яких можна було б висловити сутність літургійного досвіду Церкви;
- Зв'язати ці визначення і поняття з системою понять богослов'я, які тлумачать віровчення Церкви;
- Об'єднати окремі дані літургійного досвіду в єдине ціле, в «закон молитви», соприродність Церкви і визначити «Закон віри»;
- Ознайомити студентів з духовним змістом православних свят;
- Вивчити історичного розвитку богослужіння Православної Церкви, її еортології та гімнографії;
- Освоєння богословських і моральних ідей містяться в гімнографічну спадщину Православної Церкви;
- Сформувати особисте і глибоке розуміння значення візуального сакрального образу у житті християнина і церкви;
- Простежити еволюцію Священних Зображень.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є догматичний зміст богослужбових текстів та східно-християнське розумінням візуального образу.

Технічне й програмне забезпечення /обладнання

Мультимедійний проектор, мультимедійна дошка, офісні програми призначені для основної маси користувачів: текстові і табличні процесори, графічні редактори, засоби презентацій, системи управління базами даних, а

також їх інтегровані пакети (Microsoft Word, Microsoft Excel, Lotus Smart Suite, Open Office, Libre Office), вільний доступ до мережі Internet, комплект богослужбових книг, репродукції ікон.

3. Пререквізити.

Цей навчальний курс розрахований на студентів, які вже мають базові знання з богослов'я (зокрема з догматичного та фундаментального богослов'ям, Православним богослужбовим уставом) та історією церковного мистецтва.

4. Результати навчання

Відповідно до ОПП «Богослов'я» (редакції 2024 р.) програмні результати навчання після засвоєння дисципліни такі:

ЗК 3. Знання і розуміння предметної області професійної діяльності.

ФК 1. Поглиблене знання змісту книг Святого Письма, його контексту та герменевтичних методів тлумачення.

ФК 2. Знання історії богословської традиції та здатність застосовувати його в процесі досліджень і у пошуках способів вирішення богословських питань в сучасному контексті.

ФК 9. Відкритість та конструктивне сприйняття критики і готовність до подальшого особистісного, практичного та академічного розвитку.

ПР 1. Мати критичне розуміння основних богословських концепцій та колізій історії Церкви й методів їх осмислення у навчанні чи викладанні та/або іншій професійній діяльності.

ПР 2. Застосовувати широке знання богословської антропології та інших богословських наук у міждисциплінарних дослідженнях.

ПР 3. Відтворювати основні історичні і сучасні підходи контекстуального розуміння і застосування Святого Письма та Священного Передання.

ПР 5. Аналізувати і оцінювати основні етапи становлення богословської традиції християнства в контексті історичних, ідейно-світоглядних, соціальних та культурних детермінант.

ПР 7. Установлювати зв'язок і порівнювати результати досліджень в царині літургійного богослов'я та іконології.

ПР 11. Приймати рішення у складних і непередбачуваних умовах душпастирської практики, що потребує комплексних знань в царині літургії, історичного, практичного та морального богослов'я, місіології.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент має набути таких **компетентностей:**

Знати:

- Предмет і методи курсу «Літургійне богослов'я та іконологія»;
- Історію науки літургійного богослов'я;
- Основні категорії та концепції дисципліни;
- Склад і принцип побудови богослужбових книг;

- Історію формування гімнографії Православної Церкви;
- Богословський зміст чинопослідувань свят Православної Церкви;
- Тлумачення святих отців на богослужбові тексти
- Значення літургійного богослов'я для життя Церкви
- Основні періоди розвитку християнської іконографії (іконографії Христа, появи перших зображень Богородиці) та богословського розуміння ікони;
- Основні іконографічні типи Богородичних ікон та дати їм богословське пояснення.

Уміти:

- Володіти базовими знаннями в області літургійного богослов'я навичками орієнтування в літургійній літературі навичками тлумачення священнодійств і богослужбових текстів в дусі православної традиції і святих отців Церкви;
- Співвідносити базові знання з літургійним богослов'ям з базовими знаннями з інших навчальних дисциплін;
- Використовувати знання з дисципліни в процесі духовно-морального розвитку;
- Працювати з навчальною та науковою літературою з дисципліни;
- Характеризувати основні етапи розвитку літургійного богослов'я;
- Будувати богословське судження про догматичний зміст богослужбових текстів Православної Церкви;
- Відрізняти православне богослужіння від неправославного;
- Використовувати знання літургійного богослов'я в різних аудиторіях;
- Визначити основні іконографічні типи Господських, Богородичних ікон, а також ікон Пресвятої Тройці, ангельських сил та ікон свят;
- Давати богословське пояснення іконографічним типам і знати коротку історію їх походження;
- Пояснити значення ікони в контексті літургії та духовного життя християнина.

Володіти:

- Навичками богословського аналізу літургійних текстів Православної Церкви;
- навичками текстологічного аналізу богослужбових текстів Православної Церкви;
- навичками історичного аналізу богослужбової традиції та гімнографічного спадку Православної Церкви;
- основними навичками аналітичної роботи з богослужбовою літературою;
- умінням використовувати знання з дисципліни в практичній діяльності.

Перелік мінімуму знань, умінь, навичок, необхідних для подальшої практичної діяльності, що повинні отримати студенти в результаті вивчення дисципліни **«Літургічне богослов'я та іконологія»:**

- Поглиблене знання змісту книг Святого Письма, його контексту та герменевтичних методів тлумачення;

- В результаті вивчення курсу студент повинен придбати поглиблені знання про богослужіння і через це отримати побожне шанування богослужбового культу, любов до Бога і спілкування з Ним;
- Знання історії богословської традиції та здатність застосовувати його в процесі досліджень і у пошуках способів вирішення богословських питань в сучасному контексті;
- Аналізувати і оцінювати основні етапи становлення богослужбового культу Церков східної традиції в контексті історичних, ідейно-світоглядних, соціальних та культурних детермінант для різних аудиторій, розробляти елементи освітніх програм;
- Застосовувати широке знання богословської антропології та інших богословських наук у міждисциплінарних дослідженнях;
- Установлювати зв'язок і порівнювати результати досліджень в царині літургійного богослов'я та іконології;
- Приймати рішення у складних і непередбачуваних умовах душпастирської практики, що потребує комплексних знань в царині літургії, історичного, практичного та морального богослов'я, місіології;
- Використовувати основи богословських знань в процесі духовно-морального розвитку та при вирішенні професійних завдань;
- Студент повинен бути компетентним у поданні відомостей про історію розвитку чинопослідувань богослужінь.

5. Опис навчальної дисципліни

5.1. Загальна інформація

[illegible]

5.2. Дидактична карта навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	с	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Теми лекційних	Змістовий модуль 1.											

занять												
Тема 1 Літургичне вчення про Бога Трійцю в Особах.	22	4	4			14						
Тема 2 Літургійне вчення про Ангелів. Іконографія ангельських сил та „Церковна ієрархія” Діонісія Аеропагіта.	12	2	2			8						
ТЕМА 3 Літургичне вчення про Сина Божого	28	6	6			16						
ТЕМА 4 Церковно-літургійне вчення про Св. Духа	4	2				2						
Разом за ЗМ1	66	14	12			40						
Теми лекційних занять	Змістовий модуль 2.											
ТЕМА 5 Літургичне вчення про Богородицю.	24	4	6			14						

ТЕМА 6 Переживання Літургії християнином	12	2	2			8						
ТЕМА 7. Літургичне вчення про піст	22	4	4			14						
ТЕМА 8 Дванадцять свята в літургійному освітленні	26	6	6			14						
Разом за ЗМ 2	84	16	18			50						
Усього годин	150	30	30			90						

5.3. Зміст завдань для самостійної роботи

№	Назва теми
1	1. Літургійне зображення благодатного служіння Божої Матері у земній Церкві. 2. Віруюча душа під благодатним осяянням Божої Матері. 3. Шанування Божої Матері віруючими та Її молитва за них. 4. Іконографія Богородиці у ранньо-християнському мистецтві. Перші Богородичні ікони.

	• Ікони, які представляють життя Богородиці. • Тема моління та заступництва. 5. Основні іконографічні типи зображення Богородиці: Елеуса, Одигітрія, Панагія, Платитера, Оранта, Нікопея, Асунта, Деїсусна. Інші типи Богородичних ікон.
2	1. Загробна доля покійних в вірі. 2. Ікони богословського та аскетично-містичного змісту: Страшний суд, Ліствиця, тощо.
3	1. Іконографія та богословський зміст зображень Ісуса Христа: Іконографія Ісуса Христа. 2. Знаково-символічні зображення Спасителя. 3. Перші ікони Христа. 4. Догмат про Воплочення. 5. Іконографічні типи: Пантократор, Нерукотворний Спас, Спас у силах, Спас на троні. 6. Особисте спасіння
5	1. Церковно-літургійне вчення «Великого Канону» св. Андрія, архієпископа Критського. • Загальні аскетичні ідеї «Великого канону». Прощення грішних Триєдиним Богом заради Сина Божого Спасителя і молитов Богоматері.
6	Ікона і Літургія. • Символіка східнохристиянського храму. • Система розпису хрестово-купольного храму. • Літургійне значення образу Пантократора. • Ікона “Тайної вечері” у літургійній редакції.

	Іконостас: історія виникнення та розвитку; літургійна функція та символічне значення.
7	1. Ідейний зміст Богослужіння на Різдво Христове. • Літургійний опис історії Різдва Христового. • Сотеріологічне значення Різдва Христового. 1. Свято Стрітєння Господнього в літургійному освітленні. 2. Богоматір біля Хреста та Гробу Христового. 3. Успіння Богоматері в літургійному освітленні. • Історико-літургійний опис Успіння Богородиці. 5. Дидактичний елемент у канонах і піснеспівах свята Успіння.
8	Іконографія святкових ікон. • Образи подій Різдва Богородиці, Введення у храм, Благовіщення, Різдва Ісуса Христа, Стрітєння, Богоявлення, Преображення, В'їзду в Єрусалим, Розп'яття, Зішестя в пекло, Вознесення, Зішестя Святого Духа, Успіння, Воздвиження Чесного Хреста у східнохристиянському мистецтві. • Виникнення додекаортону. Його місце в іконостасі та настінних розписах.

* ІНДЗ – для змістового модуля, або в цілому для навчальної дисципліни за рішенням кафедри (викладача).

6. Система контролю та оцінювання

Види та форми контролю

Формами поточного контролю є усна чи письмова (тести, есе, презентація, реферат, аналітичний звіт, творча робота, виступ на науковому заході, наукова чи публіцистична публікація) відповідь студента та ін. Формою підсумкового контролю є залік.

У процесі навчання передбачені аудиторні (лекційні та семінарські) заняття та самостійна робота студентів. Лекції передбачають розгляд і вивчення основних та найбільш дискусійних питань теми. Семінари включають доповіді, дискусію, презентацію завдань самостійної роботи, тобто форми роботи, орієнтовані на засвоєння та розуміння основних понять та концепцій курсу. Окремі семінари присвячені практичним завданням, спрямованим на використання ідей та положень кожної теми, формуванню та вдосконаленню відповідних навичок. Самостійна робота студентів за курсом передбачає підготовку до семінарських занять, насамперед опрацювання лекційного матеріалу, виконання завдань для самостійної роботи, підготовку до контрольних робіт, заліку.

Критерії оцінювання результатів навчання з навчальної дисципліни

Оцінка з навчальної дисципліни визначається за 100 бальною шкалою. Бали нараховуються за різні види навчальної роботи, а потім збираються за накопичувальною системою. У ході вивчення дисципліни за сумою балів визначаються: *поточний рейтинг* (сума балів за різні види поточної навчальної роботи), *заліковий рейтинг* (сума балів, отриманих на заліку) і *підсумковий рейтинг* (сума балів, одержаних студентом за поточну роботу та під час складання заліку).

Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота								Іспит	Сума
Змістовий модуль №1				Змістовий модуль № 2					
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	40	100
10	5	10	5	10	5	5	10		

Система оцінювання та вимоги

Приклад для іспиту

T1, T2 ... T8 – теми змістових модулів.

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
81-89	B	добре	
71-80	C		
61-70	D	задовільно	
50-60	E		
35-49	FX	незадовільно з	не зараховано з

		можливістю повторного складання	можливістю повторного складання
0-34	ґ	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Рекомендована література Основні підручники і монографії:

- Вениамин (Миров), еп. Чтения по литургическому богословию. Брюссель, 1977. 344 с.
- Іштван Іванчо. Ікона і Літургія / Переклад: з угор. о. Ласло Пушкеш. Львів, Свічадо. 2001. 500 с.
- Киприан (Керн, К.Э.), архим. Посмотрите на лилии полевые: Курс по литургическому богословию [Текст]/ Киприан (К.Э. Керн), архим. –М.: Образ, 2007. –128 с.
- Лєпахін В. Ікона і іронічність / Переклад: з рос. Т. Тимо. Львів, Свічадо. 2001. 288 с.
- Православная икона. Канон и стиль. К богословскому рассмотрению образа. Сост. А.Стрижев. М., Паломник, 1998.
- Успенский Л.А. Богословие иконы православной церкви. Париж, изд-во западно-европейского экзархата, Московский патриархат, 1989.
- Филатов В.В. Словарь изографа. Учебное пособие. М., Свято-Тихоновский Богословский институт, 1997.
- Шмеман А., прот. Введение в литургическое богословие. Париж, 1961
- Языкова И.К. Богословие иконы. М., изд-во Общ-го Православного ун-та, 1994.
- Constantine Cavarinos. Orthodox Iconography. Belmont, MA: Inst. for Byzantine & Modern Greek Studies: 1977.
- Constantine Kalokyris. The Essence of Orthodox Iconography. Trans. P. Chamberas. Brookline, MA: Holy Cross, 1985.
- DmytroStepovyk. Iconologia ta Iconographia (Iconology and Iconography). Ivano Frankiv'sk: Newspaper "Nova Zoria," 2003.
- Evdokimov P. L'art de l'icône. Théologie de la beauté. Bruges-Paris, 1972. (Also is in English)
- Galavaris, George. The icon in the life of the Church : doctrine, liturgy, devotion. Leiden : E.J. Brill, 1981.
- Martin, Linette. Sacred doorways: a beginner's guide to icons. Brewster, Mass. : Paraclete Press, 2002.
- Ouspensky, L'ionide, 1902-1987. The meaning of icons/ by Leonid Ouspensky and Vladimir Lossky ; [translated by G.E.H. Palmer and E. Kadloubovsky]. Olten, Switzerland : U. Graf, [1952].

Quenot M. The Icon: Window on the Kingdom. Crestwood, St. Vladimir's Seminary Press, 1991.
Sendler, Egon, 1923-The Icon, image of the invisible: elements of theology, aesthetics, and technique; translated by Steven Biggam. Redondo Beach, Calif. : Oakwood Publications, 1988.
Vrame, Anton C. The educating icon: teaching wisdom and holiness in the Orthodox way. Brookline, Mass. : Holy Cross Orthodox Press, c1999.

Допоміжна література

Булгаков С., прот. Икона и иконопочитание, 1930.
Бычков В.В. Икона в светлости неоправославне естетике XXвека // Источник, 78 (1993) 134–142.
Деяния Вселенских Соборов. Т.7. Казань, 1891.
Игнатия, монахиня. Гимнографическое творчество преподобного Андрея Критского. //Богословские труды. -1984. -Т.25.
Игнатия, монахиня. Преподобный Иоанн Дамаскин в его церковно-гимнографическом творчестве. // Богословские труды. -1982. -Т.23.
Игнатия, монахиня. Церковно-песнотворческие труды инокини Кассии. //Богословские труды. —1983. -Т.24.
Иоанн Дамаскин. Три защитительных слова против порицающих святыне иконы или изображения. СПб.,1893 (репринт 1993 г.).
Киприан (Керн), архим. Литургика. Гимнография и эротология. М., 1997.
Киприан (Керн), иером. Крины молитвенные. Сборник статей по литургическому богословию. Белград, 1928, с. I.
Никифор, патр. Творения св.отца нашего Никифора, архиеп. Константинограда, ч.1// Творения свв.отцов..., т.65, М.,1904.
Рыбаков В., прот. Святой Иосиф Песноисец и его песнотворческая деятельность. //Богословские труды. -1985. -Т.26-27
Успенский Н.Д. Кондаки святого Романа Сладкопевца. //Богословские труды.-1968
Феодор Студит. Послание Платону о почитании икон// Творения. Тт.1,2. СПб., 1907-1909.
Шёнборн К. Икона Христа, Богословские основы. Милан –Москва, Христианская Россия, 1999.
Шмеман А., прот. Великий Пост. Перевод м. Серафимы (Осоргиной). М., 1993. 111 с.
Шмеман, А.Д., протопресв. Литургическое богословие отца Александра Шмемана[Текст]/ А.Д. Шмеман, протопресв. –СПб.: Библиополис, 2006. – 438 с.
Onasch K. Ikonen. Gütersloh, 1961; trans. Icônes, Genève, 1961.
Bytschkow W. Die neoorthodoxe Theologie der Ikone// Ostkirchlichen Studien, 42/1 (1993) 36-50.
Theodore Abū Qurrah. A Treatise on the Veneration of the Holy Icons. Transl. & intro. Sidney H. Griffith. Louvain: Peeters, 1997.

